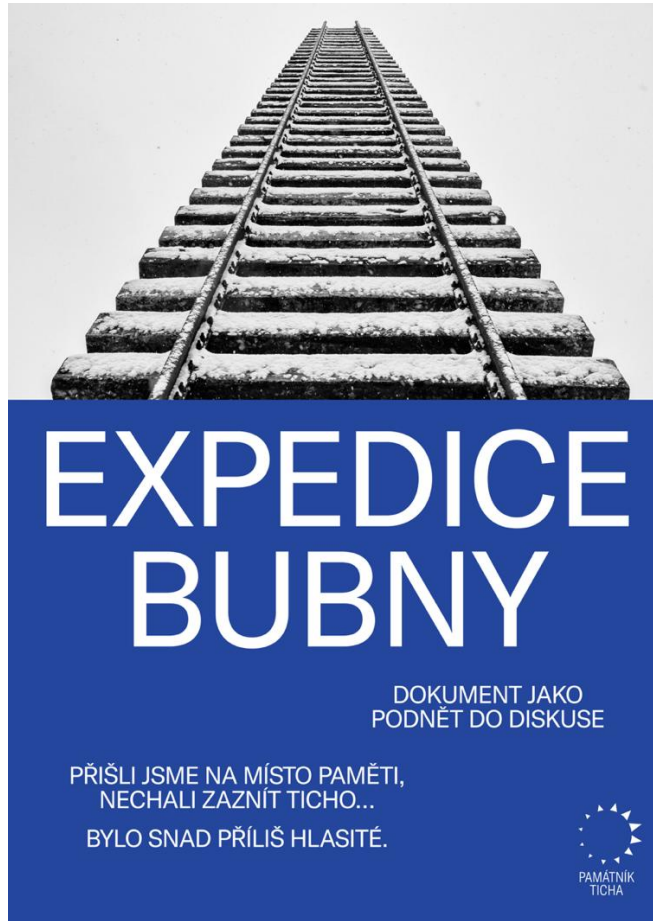

Výroční zpráva za rok 2025

Památník ticha, o. p. s.

*Památník ticha, o. p. s.
Veverkova 8, 170 00 Praha 7
IČ: 242 72 914*

OBSAH

ÚVOD	2
PROGRAM	3
VZDĚLÁVACÍ PROJEKTY.....	5
MEDIÁLNÍ OHLASY A PR KOMUNIKACE.....	6
STATUTÁRNÍ ORGÁN, SLOŽENÍ RAD	7
ZÁVĚR	8
PŘÍLOHY.....	9

ÚVOD

Na počátku roku 2025 došlo ke stabilizaci původní neziskové organizace po rekonstrukci týmu následkem politického rozhodnutí o změně ředitele státní příspěvkové organizace Památník ticha. Správní rada rozhodla, že se nezisková organizace nebude s SPO soudit o projekt, založený na autorsky licencované Synopsi, protože by se tím mohla zpomalit nebo zablokovat přestavba nádraží Bubny. Celý stavební proces se tedy rozbíhal v podstatě tak, jak jsme jej naplánovali a takticky nastavili, včetně zpětného předání objektu Správě železnic.

Sama značka PAMÁTNÍK TICHA, kterou jsme původně schválili jako symbolický název a vodítko celé projektové epochy, prodělala pozoruhodný kotrmelec. Příběhově jsme název popsali jako symbol proměny místa a na jeho základním smyslu – varování proti pasivnímu přihlížení mlčící většiny, byl založen také aktivní veřejný dialog.

Při vzniku státní organizace v roce 2021 jej neziskovka darovala i s projektem státu. Stal se také jménem nové, námi založené státní organizace, jejíž obsah a směřování schválila vláda v roce 2020.

Nová ředitelka SPO se však krátce po svém nástupu rozhodla pro nový program instituce, jež jí byla svěřena, a zanedlouho také SPO přejmenovala. Proto se zakladatelé OPS, Tomáš Töpfer a Pavel Štingl, rozhodli, že neziskové organizaci, která veškerý záměr vyvinula, vrátí původní název – Památník ticha. To se stalo jen několik dní před březnovým setkáním u sochy Brána nenávratna.

Byly vytvořeny nové webové stránky již pod názvem Památník ticha a stejně tak jsme oživilí komunikaci na sociálních sítích. V rámci finančních možností jsme se rozhodli pokračovat ve vzdělávacích programech. Pomocí grantu jsme zajistili celoroční přehlídku amatérských představení v Činoherním klubu a cyklus seminářů o divadelních adaptacích autentických příběhů „Od svědectví k podobenství“ pro studenty středních škol.

PROGRAM

Neděle 9. března pod Branou nenávratna připomněla desáté výročí instalace této sochy Aleše Veselého a v duchu tradice jsme vzpomněli oběti terezínského rodinného tábora. Přišlo potěšující množství návštěvníků, přátel, podporovatelů Památníku ticha. Slunce popřálo našemu konání, jež doprovodil Václav Hudeček na své virtuosní housle, herečka Bára Hrzánová a studenti Přírodní školy verši Jaroslava Seiferta a Jaroslav Kořán zabubnoval, jak se na Bubnech sluší.

Program proběhl uprostřed staveniště – poblíž zatímního průchodu, jenž jsme v roce 2024 pojmenovali po siru Nicholasi Wintonovi.

PR tradičně vedené skupinou 4Press obnovilo staré kontakty pro nový název organizace.

„Brána nenávratna již deset let tvoří nepřehlédnutelné memento tohoto místa. Plní svou úlohu výstražného majáku volajícího k probouzení paměti nad územím, které se mění, i když jeho nejsilnější paměťové signály jsou stále otisknuty pouze v dlažbě, po níž šlapeme...“

z proslovů při setkání pod Branou nenávratna

Dokument EXPEDICE BUBNY

Největší aktivitou jara roku 2025 pak bylo dokončování filmu EXPEDICE BUBNY. Jeho poslední fáze natáčení proběhly 13.–17. dubna v prostorách DOX a 18. 5. v Terezíně, poté byly zahájeny postprodukční práce.

Snímek navázal na předešlý tiskový katalog o aktivitách zakladatelského týmu na místě paměti. Podobně jako třísvazková publikace vyjádřil základní obrysy kultury paměti, která v České republice stále – navzdory snahám tvůrčího týmu Památníku ticha – nemá ani oficiální žánrové usazení. Jednorázová výstava, jež vznikla jen pro natočení filmu, byla frázována podle tezí kultury paměti, přijatých na setkání u kulatého stolu v Senátu PČR, jež původní autorský tým Památníku ticha programově zajišťoval.

Celovečerní dokument EXPEDICE BUBNY byl poprvé uveden na letním festivalu v Litomyšli (litomyšlfest.cz) v pátek 1. srpna v 17.15 hodin.

Úvodní titulek napovídá, že „snímek byl natočen jako podnět do diskuse“

... o roli naší kultury paměti, o dramaturgii vzpomínání

... o přístupu státní správy k vývoji kulturních záměrů

... prostoru a neprostupných blocích v mentalitě našeho muzejnictví paměti, jež má pod stávajícím uspořádáním a rozvojovým vedením Ministerstva kultury ČR nezměnitelnou

tradici devatenáctého století...

Partnerem pro distribuci filmu se nám stala organizace **PILOT FILM**.

Na podzim 2025 se uskutečnila **16.9. pražská premiéra v DOX** a **14. 10. distribuční premiéra filmu v Kině Pilotů**. Další z projekcí s diskusí byla uspořádána v prostorách **La Fabrika 19. 11.** Následně proběhly projekce pro diskusní skupiny v různých klubových prostorách.

Snímek EXPEDICE BUBNY byl přijat do hodnocení cen **Český lev** a postoupil do prvního kola. Podobně byl hodnocen mezi finalisty cen Trilobit.

Pro FITES (Český filmový a televizní svaz) vytvořil Památník ticha novou kategorii již tradičních Trilobitů. Vznikla **CENA DIALOG PAMĚTI**. Bude se udělovat dílům, která posouvají a kultivují filmový jazyk pro rezonanci autentických vzpomínek na události 20. i 21. století. Pro cenu Dialog paměti jsme sestavili malou porotu z několika aktivních profesionálů a dvou dramaturgických poradců.

Pro rok 2026 jednáme s Českou televizí o spolupráci na obsahovém rozšíření a zařazení těchto snímků do programové nabídky ČT. Vzniká nová koncepce pro práci s pamětí v nabídce televize veřejné služby. Bude vytvářet nové zázemí pro vzdělávání a měla by také vracet do veřejného dialogu pamětníky natáčené v nové době, neprávem zanořené do archivního labyrintu.

VZDĚLÁVACÍ PROJEKTY

Navzdory nepříznivému stavu financování neziskovek udržuje původní tým Památníku ticha některé své tradiční aktivity vázané na partnerské školy. V rámci přehlídky **Činoherní klub uvádí** jsme v roce 2025 uvedli 15 souborů a 12 představení (15 inscenací).

Projekt **OD SVĚDECTVÍ K PODOBENSTVÍ** se již pevně zařadil do dramaturgické struktury divadelní přehlídky a má pozitivní divácké ohlasy. Mezi vysoce hodnocené patří studentské inscenace gymnázií Jana Nerudy a Přírodní školy. V prostředí Činoherního klubu podporujeme poznávání individuálního i společenského vztahu k hodnotám života, k odvaze a jejímu divadelnímu podobenství čerpajícímu z různých těžkých časů století minulého i tohoto.

Přehlídka úspěšných studentských dramatizací je reflexí pro několik generací. Hledáním odkazu v novém jazyce času nových válek. Je také alespoň částečnou odpovědí na handicap českého školství, které u většiny škol obchází problematiku 20. století a téměř vůbec nepracuje s kontextualizací prožité zkušenosti století totalit s dobou, jež prožíváme.

čtvrtek
15. května v 17.30 hodin
Činoherní klub
Ve Smečkách 26, Praha 1

Scénické objevování naší minulosti a hledání
možného dialogu v podání studentských souborů.

Program

Gymnázium Přírodní škola
Friedrich Dürrenmatt: *Dvojník*
Jevištní práva poskytl agentura
Diogenes Verlag AG Zürich.

Gymnázium Jana Nerudy
Záblesky

Gymnázium Přírodní škola
Chlapec a strašidlo

Činoherní klub uvádí:

Od svědectví k podobenství

www.pamatnikticha.cz
www.cinoherniklub.cz

Pořádá Památník ticha, o.p.s., ve spolupráci s Činoherním klubem / s odbornou garancí NIPOS-ARTAMA /
za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky.

Památník
ticha

Činoherní klub

MINISTERSTVO
KULTURY

NIPOS

Diogenes

Jarní část OD SVĚDECTVÍ K PODOBENSTVÍ

DS Gymnázium Přírodní škola – Friedrich Dürrenmatt: DVOJNÍK

Gymnázium Jana Nerudy – ZÁBLESKY

Gymnázium Přírodní školy – Johan Březka: CHLAPEC A STRAŠIDLO

Podzimní část: OD SVĚDECTVÍ K PODOBENSTVÍ

(lektorská část)

DS Gymnázium Přírodní škola – Johan Březka: CHLAPEC A STRAŠIDLO

Gymnázium Jana Nerudy – ZÁBLESKY DS Gymnázium Jana Nerudy

MEDIÁLNÍ OHLASY A PR KOMUNIKACE

V průběhu roku 2025 byla průběžně zajišťována mediální prezentace všem realizovaným projektům. Pravidelně zveřejňujeme informace na nových webových stránkách www.pamatnikticha.cz a na sociálních sítích.

Všechna představení *Celoroční divadelní přehlídka* byla anoncována na webových stránkách a v pravidelných tiskovinách Činoherního klubu (<https://cinoherniklub.cz>) a Památníku ticha, o. p. s. (pamatnikticha.cz). Projekt byl také prezentován prostřednictvím sociálních sítí (Facebook, Instagram) a dále na webových portálech www.divadlo.cz a www.scena.cz.

Tiskový servis a PR poradenství poskytly Klára Bobková a Martina Reková z agentury 4press.

Obsáhlejší příběh poslední doby obsahuje podcast, vzniklý ve spolupráci s tradičním partnerským zázemím Správy železnic a jejích mediálních vazeb. Vypovídá o žánru Památníku ticha a jeho formování, o příběhu samotného nádraží Bubny v jeho rozvojové epoše – v revitalizaci od železniční stanice k modernímu místu paměti:

<https://www.youtube.com/watch?v=8fF0DAmSH48>

STATUTÁRNÍ ORGÁN, SLOŽENÍ SPRÁVNÍ RADY A DOZORČÍ RADY

Na prosincovém zasedání správní rady bylo rozhodnuto o změně ředitele obecně prospěšné společnosti. Změna také nastala ve složení dozorčí rady. Aktuální složení je následující:

Statutární orgán – ředitel: PAVEL ŠTINGL

Správní rada:

předsedkyně správní rady: MARIANA ČAPKOVÁ

členka správní rady: HELENA KOENIGSMARKOVÁ

člen správní rady: PETR HLAVÁČEK

Dozorčí rada:

předseda dozorčí rady: TOMÁŠ KRAUS

člen dozorčí rady: TOMÁŠ TÖPFER

člen dozorčí rady: LEOŠ VÁLKA

ZÁVĚR

Rok 2025 byl pro aktivity Památníku ticha na jedné straně útlumem v donedávna široce rozeběhlém programovém nasazení veřejného dialogu, založeného neziskovou organizací, rozvinutého v organizaci státní a decimovaného státní správou v roli zřizovatele SPO, tedy Ministerstva kultury ČR. Na straně druhé byl významnou revizí toho, co je v naší kulturní perspektivě možné a co je aktuálně odsouzeno k naprosté stagnaci.

Zakladatel nové koncepce místa paměti, spojeného s válečnými deportacemi Židů do ghatt a koncentračních táborů, se stal zakladatelem dialogu nového, jenž řeší bloky rozvoje kultury paměti a připomínání naší země. Státní správa svými kontrolními systémy v podstatě brání rozvoji oficiální kultury, nejen nedostatečnou podporou, ale také zoufalou byrokracií z níž není cesty ven. Pouze stateční v nebývalém technokratickém úsilí udrží v běhu nejen základní funkce svých organizací, ale ještě k tomu přidají státem paralyzovaný kulturní dialog, jenž už nemá žádnou energii na zpětnou vazbu a na základní teze vlastního směřování.

Památník ticha se svou dvojí transformací od neziskové společnosti ke státní organizaci a zase zpátky k neziskovce, stal nejen sběratelem příběhů dávných v jejich nadčasových souvislostech, ale také příběhem sebe sama – v souvislostech současné veřejné služby. Tato zkušenost je právě tak zničující pro léta rozvíjený kulturní program, jako poučná pro nová zadání v kontextu doby.

Zásadním výstupem posledního roku tedy byla jedna bilance výsledků vlastní práce posledních dvanácti let, ale také veliká reflexe rozvojového potenciálu kultury paměti v českém kontextu a jejího možného směřování – jakožto i zatím neprostupných bloků.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č.1: anotace filmového dokumentu k příběhu nádraží Bubny

EXPEDICE BUBNY

*Ve chvíli, kdy nám státní správa přeroste přes hlavu,
tak nám hlavu vyprázdní...*

Dokumentární putování v čase přes místo paměti dotýkaném příběhy téměř 50 000 pražských Židů deportovaných do ghatt a koncentračních táborů. Zamyšlení nad rolí kultury paměti a její perspektivou v rukou státní správy národa českého. Stopáž: 72 min

Filmový dokument ze současnosti o komunikaci minulosti vzniknul jako základ pro diskuse na témata, která je třeba řešit.

Producent:	Památník ticha
Režie:	Tvůrčí kolektiv Památníku ticha
Kamera:	Miroslav Janek
Produkce:	Věra Weinerová
Střih:	Šárka Sklenářová
Dramaturgie:	Vít Poláček, Miroslav Janek
Předseda čestného sboru:	Petr Pithart
Průvodci:	Pavel Štingl, Jan Urban, Leoš Válka

Vystupují: Anonymní postavy státní správy, Buchty a loutky, Radka Denemarková, Mariana Čapková, Bára Hrzánová, Alena Lehovcová, Eva Papoušková, Fedor Gál, Petr Koura, Václav Marhoul, Miroslav Masák, Daniel Pešta, Jaroslav Spurný, František Tichý, Miloš Vacík.

Foto: Bára Lockeferová, Karel Cudlín, Richard Homola, Matěj Stránský, Pavel Dias a další

Použité archivní materiály: Sběrka a databáze Památníku ticha o.p.s.

Natočeno v letech 2013–2025

© PAMÁTNÍK TICHA

PŘÍLOHA č. 2: Návrh pro novou cenu Trilobit

Cena za PAMĚT V DIALOGU

Ocenění Památníku ticha filmovému či televiznímu dílu, které svým autorským přístupem posunulo jazyk a podobenství zpracování velkého příběhu či prožité zkušenosti 20. či 21. století.

Hodnotíme originalitu zpracování autentické látky, práce s archivními materiály či dramaturgií autentického příběhu jednotlivce či skupiny.

Cena se může udělit právě tak snímku žánru dokument, jako fikce, jako i animace či jiné stylizace, vybudované na základě autentické látky.

=====

Tento návrh pro FILMOVÝ A TELEVIZNÍ SVAZ je motivován snahou posílit diskusi o založení kultury paměti jako svébytného žánru. Usilujeme tak o postupný rozvoj nových vzdělávacích nabídek pro všechny generace, o nové programové řady v médiích veřejné služby a hlavně také o posílení boje proti extrémismu a dezinformacím manipulujícím s kontexty minulosti.

Kultura paměti se u nás používá stále jako floskule a její rozvoj se slibuje v předvolebních kampaních. Nikdo však není připraven na její aktivní využití. A přece v době, kdy se obrátil narativ válek, tolik chybí. Minulý rok předložil památník ticha na kulatém stole v Senátu PČR „Teze kultury paměti“.

Sepsali jsme je spolu s polskými kolegy. Polsko je v tomto směru mnohem dále. Má svou brilantní síť muzeí paměti a má také celý filmový festival pro paměťové tituly. U nás jsme jako vždy opatrní. Vždyť paměť někdy i bolí!!!

Pavel ŠTINGL

PŘÍLOHA Č.3:**Jeden z námětů dalšího směřování Památníku ticha, boj proti sebeklamům**

Druhá šance ticha

Tento námět vychází z dvanáctileté zkušenosti Památníku ticha, jenž se po svém vyhnání ze státní správy stal opravdovou metaforou sebe sama. Po našem nuceném odchodu z místa paměti spojeném se židovskými deportacemi pod Bránu nenávratna nepatřičné ticho opět vrátilo. Poslednímu ministru kultury se podařilo na místo dotýkané minulostí přidat další vrstvu ... Bylo to ticho mlčící většiny, která doprovázely ty, kteří byli deportováni. Pak přišlo rozpačité mlčení nad tím, že Praha nemá ani 70 let po válce aktivní památník židovského příběhu šoa – to jsme na nějakou dobu potlačili naším dialogem. Jenže ten se nyní utišil pro politické zájmy těch, kteří různým způsobem profitují na příbězích mrtvých.

Když nás vyhodili z prostoru železniční stanice, vypadalo to, že další pokračování Památníku ticha nemá žádný smysl. Sešlo se však několik věcí, které volají po pokračování komunikace o paralelách těžkých chvil minulosti. Těžkou se totiž stala současnost a paralely se naplnily do reality, dříve jen tušené. Posledních několik let však přineslo řadu zásadních proměn.

- Dřívější narativ, „**jsme po válce**“, se proměnil v novou realitu... „**Jsmo před válkou**“ a vzhledem k dezinformačním útokům spíše „**jsme ve válce**“. Všechny sliby desítek let pokládání věnců o tom, co nedopustíme (!!!), se staly prázdnou slámou. ... Takto tom hovoříme již nějakou dobu. Trochu nás ovšem zaskočilo, jak málo jsme na novou demagogii válečné propagandy připraveni.
- **Tryzní se dále – podobně jak v padesátých letech minulého století se za hlavní gesto k úctě mrtvých považuje tryzna s pokládáním věnců.** Kliše připomínání zdementněla, pietní akty jsou divadlem pro politiky. Národní památníky slouží politickému obchodu s velkými odkazy válečných příběhů. Neziskovky se hádají o nedůstojné podpory na svou činnost. Z připomínání šoa se stal výprodej velkých příběhů války. Jejich hodnota je postupně destruována a nikdo nebrání její relativizaci. Mnoho organizátorů tryzen však vytváří bariéry „ochránců pietních tradic“. Vůbec jim nevádí, že jejich rituály vůbec nezajímají mladší generace a vytvářejí tlustou a zpuchřelou čáru za minulostí.
- **Válka v Gaze před očima devastuje dříve nedotknutelný odkaz šoa. Palestinská propaganda rozpoutala nebývalou vlnu antisemitismu.** Devaluje a obrací naruby i základní pojmy spojené s holocaustem. Současná politická krize Izraele je spojována s odvěkou nenávistí k Židům. Hovoříme o novém antisemitismu a nedaří se nám před jeho chapadly bránit válečné téma jako osobitě podobenství. (Je třeba zdůraznit, že palestinské oběti v Gaze a tvůrci propagandy Hamásu jsou opravdu dvě různé galaxie!!!)

- **Liberalismus školství způsobuje, že dějiny dvacátého století se v téměř 80 % škol nevyučují.** Co nevadilo před současnými válkami, je hazardem dnes. Nové válečné manipulace, šířené na sociálních sítích, překreslují hranice a vynášejí z legendárních archivů své „legitimní“ nároky na cizí území. Chybí mediální odolnost, chybí kritické myšlení a chybí základní vzdělání posilující sebeobranu proti bravurním lžím ve veřejném prostoru.
- **Nové válečné propagandy zdevalvovaly zásadní pojmy na vyprázdněné metafory.** Šermuje se s pojmem Mnichov. Všichni někoho obviňují z genocidy. V poslední sezoně se dokonce hovoří o tom, že válka páchaná Židovským státem na Palestincích v Gaze je holocaust. Je to nestoudné, ale války slov u mladších generací očividně prohráváme. Nezvládli jsme své děti vybavit patřičným přehledem o souvislostech s minulostí a zkušeností posledních generací.
- **Některé země Evropy se s problémem nedostatku osnov pro novodobou historii vyrovnaly například posílením svěbytného kulturního proudu paměti, jenž může tuto látku v určitém objemu suplovat. U nás jsme s touto disciplínou zaspali.**

Památník ticha v lednu 2024 předložil u kulatého stolu v Senátu PČR koncepci rozvoje kultury paměti. Byly také sepsány teze tohoto žánru.

Klíčem k novému dialogu je zde kontext mezi prožitou zkušeností a stávajícím vývojem světa, válek, propagandy a dezinformací. Hovoříme o stále se opakujících rysech nepřijatelných sociálních jevů v paralelách.

V signálech, jakými války začínají, a propagandách, jež provázejí nástupy totalit.

Kultura paměti – v tom smyslu, jaký se aktivně rozšířil – je schopna suplovat nedostatek dějepisu ve školském systému. Přepokládá práci s emocemi a prožitkem, čím přitahuje pozornost zájmu všech generací. Základní platformou komunikace paměti jsou místa dotýkaná minulostí a centra, kde se pracuje s velkými příběhy 20. století. Není lepší cesta, jak bojovat proti virálním lžím sociálních sítí, než kontaktní dialog.

Naše kamenné památníky jsou handicapovány jak svým tradičním zadáním, tak marasmem státní byrokracie. Je třeba si položit otázku, co s danou situací dělat. Pokud nechceme navždy bojovat s byrokratickou bezobsažností státní správy pro kulturu. Je také zatím marné vysvětlovat živnostníkům politiky paměti, že jejich formáty a opakované fráze by se měly jakkoli měnit. Pokud ovšem chceme překonat bloky vnější i vnitřní, pak je třeba nalézt cestu, jakou jazyk a dramaturgie zavedených krasomluvců stále opakovaných frází nezná. Vyprávět společný příběh na mapě paměti natolik jinak, že k žádnému sporu o uchopení nového připomínání vůbec nemůže dojít.

Pokud chceme zachovat velikost odkazu příběhů šoa, je třeba nalézt cestu celkové proměny jeho připomínání i veřejné komunikace. Už od počátku příprav stálé expozice pro Památník ticha se metaforicky hovořilo o významu „terapie“. Tedy o podané ruce velkých příběhů k objevení sebe sama a pochopení pohybů světa. Takový přístup vyžaduje nejen dobrý koncept jak pro expozici, ale také nový přístup ke vzdělávání a široké veřejné komunikaci.

Vyprávějme příběh z jiné strany...

Až dosud jsme se pohybovali v krajině předem ohlášené smrti. Byl to hlas místa, kde se příběhy obyvatel města proměnily v peklo. Na nádraží Bubny končil život a začínalo inferno ghatt a vyhlazovacích táborů. Pro 90 % deportovaných pražských Židů končil smrtí. Náznaky vnitřního odboje proti ideologii systému byly více přáním literátů a historiků než prokazatelnou většinovou rezistencí.

Stále doznívá dramaturgie opomínání přeživších. Její první dějství bylo nevracet se k hrůzám války. Celá desetiletí trvalo těm, kteří se vrátili, než byli schopni svá svědectví vyjádřit. Pak se to obrátilo. Začaly se vrstvit archivy psané i mluvené ... V devadesátých letech se dokonce knižní plány i filmové dramaturgie přeplnily příběhy šoa.

Podobnost příběhů putujících přes Terezín do Osvětimi se lišila pouze charismatem vyprávěcích. Mnoho režisérů se domnívalo, že přímé svědectví je nesilnějším argumentem, a v hluboké úctě před prožitým dramatem nějak zapomněli na dramaturgii. Vzniklo příliš mnoho velmi podobných dokumentů i hraných snímků. Z válečných příběhů šoa se stalo klišé... zní to směle, ale je to tak. Stále palčivější otázkou je, jak zapojit toho, kdo přichází, a jak mu pomoci vstoupit a prožít...

Při probouzení dialogu na nádraží Bubny jsme pracovali s tezí ŠOA V NÁS.

Byl to pokus o osobní identifikaci dědiců příběhů holocaustu s dědici pachatelů o potomky pasivně přihlížející většiny. ... Byl to však opět moralismus.

Realita dnešního světa v přímém přenosu opakuje hrůzy minulosti v detailech a brutalitě. Samotné ohlédnutí i za velkými příběhy je najednou trochu málo.

Statistika obětí židovské masové vraždy je nepoměrná s čímkoli, co se děje dnes.

Pokud je však vyprávěna jazykem minulosti, pak pátá poválečná generace považuje vše za středověk, jenž se jí příliš netýká.

Současné přenosové technologie drží celý svět v on-line módu ke každé hrůze, která se kde na světě děje právě dnes. Tím ji násobí a zaplňuje prostor.

Žijeme v hrůze, jež nepobere další zátěže.

Ani moralismy, deklamované v různě naléhavých formách, nepomáhají.

Ani hrozba návratu smrti z rasové nenávisti neodvrátí ty, kteří mají zabíjení za své poslání, od jejich práce a přesvědčení, s nímž ji provozují.

Ani nové demagogie o příčinách útoků na civilní obyvatele anektovaných území nepomohou tomu, aby se svět sjednotil a zakročil proti novodobým pogromům a Mnichovům XXI. věku.

Za posledních 80 let bylo popsáno bezpočet stránek teorií o tom, jak a z jakých příčin přicházejí genocidy. Pracují s kořeny rasových nenávistí, s mechanismem příprav, odhalují funkční systém továren na masové vraždy. Jsou to varování velikého formátu, jejichž podstatou je vražda sama. Možná, že je na čase varovat přes vyšší motivy příčin samotných genocid. Pracovat se sebezpoznaním jiným než se šokem mechanismu vraždění samotného.

Ač to zní skoro urážlivě, pokusme se vyprávět příběhy šoa jako jeden z cyklů lidských a politických selhání. Jako jednu periodu na křivce lidské minulosti, která se z důvodů blíže nevysvětlitelných neustále pohybuje mezi nebem a peklem, velikostí ducha a humanismu, jakož i sebezničujícím přesvědčením.

Na počátku každé katastrofy byl záměr, jenž povětšinou vypadal jako docela dobrý plán.

Náboženství, pro něž se vedou války, bylo na počátku nezřídka šancí k lepšímu uspořádání světa. První eugenické plány směřovaly k nápravě lidského rodu v době, kdy světová populace následkem bídy degenerovala. Pak přišel vyšší stupeň. Na scénu vstoupila rasová kritéria.

Také komunismus i nacismus na počátku nabízel lepší uspořádání světa.

Dnes víme, jak to všechno dopadlo a přesto se nám některé zárodky zhoubných vizí světa vrací. Už jen srovnávání představ a výsledků nabízí mnoho klíčů k hodnocení událostí, které se staly, a k varování proti tomu, co přichází.

Společný jmenovatel falešných nadějí je SEBEKLAM.

Základní dramatický oblouk sebeklamu je UTOPIE.

UTOPIE lze na počátku vyprávět jako hledání velikých hodnot, jako naděje nového lidstva. Jako nadějnou syntézu všeho dobrého, o co lidstvo usilovalo. My však v našem příběhu předem dohlížíme konce. Jeho strašlivá statistika je snad to jediné, co si běžný smrtelník ve spojení s holocaustem pamatuje. V příbězích šoa byl program jedenácti milionů Židů, určených k likvidaci na konferenci ve Wannsee, naplněn šesti miliony mrtvých.

UTOPIE bývá vnímána jako takové zábavné sci-fi s autentickým základem, vyrostlé na ideálech, které se zrodily hlavně proto, aby lidstvo vylučovací metodou poučilo o všem, co je holý nesmysl. Vyprávění o utopiích jsou ve své podstatě poučné kazuistiky falešných ideálů, které vystřídá realismus lidské podstaty, vlastností, temných šablon, které měly být nahrazeny blahem, rovností, spravedlností...

Zygmunt Bauman popsal příčiny holocaustu jako souhrn faktorů, které dohromady vytvořily podmínky pro jeho vznik a naplnění. Jeden každý reprezentoval určitou fázi pokročilosti světa. Všechny dohromady tvoří podmínky pro nestrašnější masovou vraždu lidské minulosti. Genocidu Židů, která se na mnoho let stala nejvyšším varováním. Dala také vzniknout bezpočtu knižních, filmových, divadelních a hudebních adaptací. Přesto – snad krom antisemitismu – byl každý Baumanův faktor určitou hodnotou rozvoje lidstva.

Přesto další generace stále připomínají hrůzy šoa ve školách, na místech paměti ve výročních dnech, a přesto se dávné fráze vrací do veřejného prostoru a antisemitismus roste. Zdá se, že ani šest milionů mrtvých zásadně nemění morální šablony lidstva.

Vize nového světového pořádku skončila obrovskou destrukcí Německa.

Dnes nikdo nepochybuje o tom, že nacistický program na očištění Evropy podle rasových kritérií byl slepou uličkou. Musíme se však ptát, proč na jeho ideologii naskočilo tolik obyvatel kulturní země. Proč většina národa přistoupila na teorii likvidace jednoho národa na úkor jiného, a to dokonce i za cenu zničení vlastní.

Praha přišla druhou světovou válkou o unikátní česko-židovsko-německý dialog. Byla vize nového státu také slepou uličkou, které mnozí důvěřovali a někteří za ni dokonce bojovali? Byla Republika československá sebeklamem o soužití národů různých mentalit a zkušeností v uměle vytvořených hranicích? Byla snad také Benešova zahraniční politika sebeklamem o kličkování mezi evropskými mocnostmi, které putovaly v čitelné logice utopických dějin od první války k válce druhé...?

Otázka kardinální zní: lze na sebeklamech vybudovat linii vzdělávání o novodobé historii? O prožité minulosti, která je vyprávěna na nepoučitelnosti lidstva, protože podléháme sebeklamům individuálním i skupinovým. Je možné dějiny tohoto světa poučně vyprávět v metaforice utopií, a spojit tak legendy i pravdy do poučného klíče k chápání naší minulosti, povahy a nevyhnutelnosti?

Pokud ano, pak se v této řadě holocaust stává epizodou a jeho nepoučitelnost je předem vysvětlena. Klíčem k naší minulosti jsme my sami. A přece jsme připraveni stále znovu nad sebou kroutit hlavou a vždy znovu se divit všemu tomu, jak si jen dokážeme ublížit. A přece stále zakládáme nové utopie a jdeme za lepším uspořádáním světa, které sami zradíme svou vlastní podstatou. **A přece chceme znovu a znovu důvěřovat nenaplnitelným vizím lepší budoucnosti, navzdory tomu, že ruiny těch minulých máme všude kolem sebe.**

Pár příkladů z praxe

Památník ticha připravil v roce 2022 výstavu NOVÝ SVĚTOVÝ POŘÁDEK.

Přiblížila koncepci kolonizace evropského jihovýchodu podle rasových principů, která vznikala v Praze za panování Reinharda Heydricha. Měla dobrou návštěvnost a po jejím vzdělávacím programu se dodnes učitelé ptají.

Čím byl tak podmanivý? Co s ním nabízelo pražské Karolinum jako nejsilnější argumenty zájmu dětí i jejich učitelů? Nacistický kolonizační program byl jednou z novodobých utopií. Byla to do detailu propracovaná vize, jež vyšla z pražských vědeckých ústavů Německé Univerzity Karlovy. Ve své době byla součástí vzdělání nejstaršího vysokého učení na sever od Alp a na východ od Sorbonny. Křížová chodba Karolina se tak stala místem paměti jednoho z největších selhání vědy a pokroku ve službách pseudovědy.

Památník ticha řadu let pořádal veřejné diskuse na závažná témata. Přinášely mnoho moudrých citací o tom, jak číst současné pohnuté osudy lidstva, na co se připravit v otázkách nárůstu antisemitismu a xenofobie, případně proč je třeba počítat s válkami jako neodvratnou vývojovou fází lidstva naší doby.

Bylo z nich docela jasné, že věci se opakují a že staré šablony se vrací.

Už neobstojí dosavadní formáty připomínání v rituálech, které nikoho z mladé generace nezajímají. Navzdory naší snaze se ve výroční dny konají vzpomínkové akty na místech paměti. Zde se opakuje, co všechno nedopustíme, ačkoli právě to se někde nedaleko odehrává v technologicky strašnější podobě. Umírají lidé, koná se nová válka na široké frontě, útočníci rabují, znásilňují, vraždí civilisty a propaganda z vražd viní oběti.

Lze tedy říci, že Památník ticha byl také sám o sobě utopií, která neměla šanci jinou, než dožít se svého vlastního zániku, protože tak to s utopiemi je. A hlavně s utopickou naivitou o nápravě paměťové kultury a dramaturgie připomínání vstoupil do prostoru, jenž měl svůj řád. Naší hloupostí bylo, že jsme se domnívali, že řád je to, co je teprve třeba vytvořit.

O utopiích různého druhu vyšel bezpočet textů. Symbiotickým sourozencem utopií jsou dystopie, stále více čtené parafráze prožitých konců světa.

Obě polohy se jen málokdy vyprávějí společně. V naprogramování lidstva jsou však k sobě symbiotické jak zrození a smrt. Oba žánry lze autentizovat a vyprávět jako literární podobenství reálných vzpomínek. Mohou být pro diváky a čtenáře zajímavé přidáním hodnotou autentizace. Jsou vlastně literární parafrází příběhů minulého století.
NENÍ TO DEFÉTISMUS, JE TO REALITA HISTORIE NAŠEHO DĚJEPISU.

Na počátku každého zániku byla snaha povznést společenství do vyšších hodnot, bezpečných vztahů, vzdělanosti a kultury. Utopie, spojená s dystopií, je klíč k přirozeným cyklům lidského společenství. K vizím a zánikům patří také holocaust, mezi stále pokračující cykly lidského konání.

Jakkoli se tato vazba může zdát až příliš zjednodušující, její funkční vazba je tak logická, že se můžeme jen dohadovat o tom, co bylo dříve, zda prožitek nebo literární vize. Ptejme se proč se nám nedaří proměnit v praktické ponaučení ani taková varování, jakým je židovská genocida? Proč mu hledáme ještě vyšší literární podobenství? Před čím chceme varovat účinněji než před plynovými komorami Osvětlení?

PŘED SEBEKLAMEM!

Až dosud se vzpomínání na holocaust stále praktikuje na pietních aktech jako varování obecné. Má silný příběh a nedozírnou statistiku obětí. Občas se pak ve finále všech proslovů dokonce zařadí polemika o tom, zda je lidstvo poučitelné či ne. Dnes však již odpověď známe... Už jen pojem „lidstvo“ zakládá na alibismu rozmělněný v davu. Tato nabídka však chce pracovat s varováním adresným. Varováním k sobě. Varováním k místům, dotýkaným autentickými dramaty, která mají své pojmenované oběti a své pojmenované pachatele. Svou logiku pojmenovanou v ideologiích, které byly vražedné. Jejich kati měli dokonalé alibi, protože jim mnoho lidí uvěřilo.

SEBEKLAM je individuálním hodnocením. Klíčem k vyprávění a logikou vzpomínání všem budou iluze i deziluze jednotlivce na pozadí velkých dějin. **Sebeklamem** v tomto kontextu byla naděje zrodu první republiky Československé. Sebeklamem byl také její konec, protože našim dědečkům se až do Mnichova chtělo věřit obranyschopnosti naší země a jejímu prezidentovi. **Sebeklamem** byla důvěra v poučení z jatek Velké války.

Závěr:

Sebeklam je fenomén, jenž může silné téma, například holocaust, vyvést z ghetta příběhů izolovaných od zbytku světa stále opakovaným vyprávěním o židovském údělu ohraničeném datací druhé světové války. Může příběhy šoa rozvést do širokého časového horizontu a dát mu podobnost pro všechny. Největší masová vražda lidské historie se tak stane součástí řetězu událostí minulosti i přítomnosti lidstva. Vystoupí z hledání podobnosti jen pro sebe sama a stane se příběhem, jenž má svůj literární žánr – autentické utopie.

Sebeklam a poznání jeho souvislostí je navíc individuálním procesem zrání každého jednoho. Lze jej nabídnout jako téma osobní a prožitek personální.

Toto poznání může být kýženou terapií, jež příběh šoa dnešním bolestem nabízí.

Klíčem k vyprávění o sebeklamech individuální i hromadné zkušenosti lidstva je metaforika utopií. Naděje a pády utopií jsou cestou k poznání sebe sama, k vlastnímu realismu. Jsou také poznáním souvislostí nepochopitelných návazností v životě běhu od pradávky minulosti až do budoucnosti.

Jsou logikou možného v jinak neuvěřitelném světě vlastních sebeklamů.

Záměr je nabídkou pro přípravu programu a realizace center paměti, která budou nabízet suplování dějepisu pro dvacáté století v souvislostech současného vývoje politologie, sebepoznání, filosofické pohledy na vazby mezi minulostí a dnešním směřováním lidské pospolitosti.

Pavel Štingl